

Dariusz Półwiartek

ORCID: 0000-0003-0910-4693

DOI: 10.30657/pha.35.2023.11

(Zespół Szkół Licealnych im. Bolesława Chrobrego w Leżajsku

Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli w Rzeszowie Oddział w Przemysłu)

e-mail: polcwiartekdariusz@wp.pl

Działalność komisji gospodarczych przy Zarządzie Okręgowym Stronnictwa Ludowego

Streszczenie

Stronnictwo Ludowe, poza działalnością polityczną, prowadziło również działalność gospodarczą. Jako największa partia opozycyjna działająca na polskiej wsi, w drugiej połowie lat 30. XX wieku zaczęła stopniowo przejmować z rąk sanacji organizacje gospodarcze, głównie różnego rodzaju spółdzielnie: rolniczo-handlowe, spożywców, mleczarskie, Kółka Rolnicze, Kasy Stefczyka czy straże ogniowe.

W 1935 roku Kongres SL powołał Komisję Gospodarczą. Rok później została powołana przy Zarządzie Okręgowym SL Okręgowa Komisja Gospodarcza. Jej przewodniczącym został ksiądz Józef Panaś. Jesienią zaczęły powstawać pierwsze powiatowe komisje gospodarcze, które działały według opracowanego regulaminu, a także gminne komisje gospodarcze. Następnym powstania komisji było przejmowanie przez ludowców w latach 1937–1939 organizacji gospodarczych, opanowanych dotąd przez sanację czy endecję.

Słowa kluczowe:

Stronnictwo Ludowe, Okręgowa Komisja Gospodarcza, Powiatowa Komisja Gospodarcza, Gminna Komisja Gospodarcza, ksiądz Józef Panaś, województwo lwowskie.

Wstęp

Komisje Gospodarcze działające przy Stronnictwie Ludowym (SL) nie doczekały się do tej pory szerszego opracowania. Zagadnienie komisji gospodarczej sporadycznie poruszane było przez niektórych historyków w kontekście biograficznym bądź ogólnych prac poświęconych ruchowi ludowemu.

Po przejściu władzy przez sanację wszelkiego rodzaju organizacje gospodarcze przejmowane były stopniowo przez obóz władzy. Ludowcy, którzy wcześniej dominowali w tych gremiach, byli pozbawiani stanowisk.

Obradujący w grudniu 1935 roku Kongres Stronnictwa Ludowego postanowił powołać w ramach Stronnictwa Komisję Gospodarczą oraz upoważnić Naczelny Komitet Wykonawczy (NKW) do „określenia i ustalenia stosunku SL do działających na terenie wsi niezależnych organizacji gospodarczych”¹.

Głównym inicjatorem powołania komisji gospodarczych był ks. Józef Panaś². W szeregach SL znalazł się nieprzypadkowo. Był chłopskim synem, a swoją działalność w ruchu ludowym traktował jako służbę dla wsi i sprawy chłopskiej. Uważał, że „pierwszym obowiązkiem Stronnictwa musi być obrona politycznych, jak i gospodarczych interesów wsi”³. Dążył z wielką energią do zorganizowania komisji okręgowej, wojewódzkich i powiatowych. Z całą stanowczością podkreślał, że „kiedy cała Polska pokryje się siecią komitetów SL dla spraw gospodarczych wtedy niejedna rzecz da się przeprowadzić”. Zwracał uwagę na bezmyślne oddanie przez ludowców wielu stanowisk w samorządach, związkach i organizacjach rolniczych, strażach ogniowych i spółdzielczości⁴.

Znaczącą rolę w opanowywaniu przez ludowców organizacji gospodarczych miała odegrać powołana w 1937 roku Główna Komisja Gospodarcza (GKG), jako doradcza i pomocnicza instytucja przy NKW SL, na której czele stanął Stanisław Thugutt, a po nim Brunon Gruszka – prezes Rady Naczelnej SL. Dalszym etapem było organizowanie komisji gospodarczych na szczeblu wojewódzkim, powiatowym i gminnym⁵. Do GKG w 1938 roku z województwa lwowskiego należeli: Franciszek Korga, prezes ZP SL w Tarnobrzegu, i ksiądz Józef Panaś, prezes Okręgowej Komisji Gospodarczej (OKG)⁶.

¹ H. Trocka, *Stronnictwo Ludowe wobec spółdzielczości w latach 1931–1939*, „Wieś Współczesna” 1969, R. XIII, nr 3, s. 104.

² Ks. Józef Panaś (1887–1940); duchowny, kapelan Legionu Wschodniego, następnie kapelan i dziekan II Brygady Legionów Polskich, superior połowy Legionów Polskich, proboszcz Wojska Polskiego, kapelan Związku Hallerczyków, członek Rady Naczelnej PSL „Piaś”, Rady Naczelnej i Naczelnego Komitetu Wykonawczego Stronnictwa Ludowego, członek zarządu Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego, redaktor naczelny „Gazety Grudziądzkiej”, publicysta, pamiętnikarz, społecznik.

³ A. Kołodziejczyk, *Mysł państwowa i obywatelska księdza pułkownika Józefa Panasia*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” 2004, nr 20, s. 37–38.

⁴ A. Kołodziejczyk, *Projekty gospodarcze księdza pułkownika Józefa Panasia [w:] idem, Na drogach ruchu ludowego. Rozprawy i studia*, Warszawa 1999, s. 102.

⁵ H. Trocka, *Stronnictwo Ludowe...*, s. 105.

⁶ Archiwum Państwowe w Przemyślu [dalej: APP], zespół: Starostwo Powiatowe w Tarnobrzegu, sygn. 157, Stronnictwo Ludowe zjazd statutowy w Tarnobrzegu, k. 185.

Podczas posiedzenia NKW SL w dniu 3 maja 1938 roku zostały zatwierdzone regulaminy komisji gospodarczych przy SL. Również wtedy GKG podjęła uchwałę, w której stwierdzono m.in.:

„[...] że w pracy nad podniesieniem kultury duchowej i materialnej wsi konieczny jest wysoki poziom umysłowy chłopą, że obok praw politycznych muszą zostać należycie uwzględnione prawa chłopskie w samorządzie gospodarczym i terytorialnym, w organizacjach ogólnie rolniczych i spółdzielczych. Dopiero bowiem prace gospodarcze oparte o światłego chłopą, pracującego na pełnych prawach w samorządzie gospodarczym, terytorialnym w dowolnych organizacjach rolniczych i spółdzielczych, mogą przyczynić się do podniesienia kultury wsi polskiej, uchronić przed dalszą proletaryzacją i wyzwolić z rąk biurokracji. Dlatego też GKG SL wzywa chłopów do walki o zmianę stosunków oświatowych na wsi, o upowszechnienie szkoły rolniczej, zachęca do najintensywniejszej pracy samokształceniowej w dziedzinie oświatowo-fachowej, żąda usamodzielnienia Izb Rolniczych, zmiany ich struktury i ordynacji wyborczej oraz nowych, powszechnych, demokratycznych wyborów do Izb Rolniczych. GKG żąda takich samych zmian w samorządzie terytorialnym wszelkich stopni”⁷.

Okręgowa Komisja Gospodarcza

W Tarnowie 29 sierpnia 1936 roku odbyło się pierwsze posiedzenie OKG, do której zaproszono blisko 30 znanych i doświadczonych w pracy społecznej i spółdzielczej działaczy SL z Małopolski i Śląska, wśród których znaleźli się: redaktor Leon Marchlewski, prof. Stanisław Kot, Ignacy Solarz i Henryk Krzciuk. Wybrano Komisję Gospodarczą, do której weszli: przewodniczący ks. Józef Panaś, sekretarz Franciszek Wesoliński oraz członkowie: Ignacy Solarz, Władysław Nazim i Henryk Krzciuk. Wśród rezolucji uchwalono, że celem komisji na poszczególnych szczeblach jest minimalizacja szkodliwej konkurencji rolników przy sprzedaży płodów rolnych⁸.

Na tym posiedzeniu doszło również do uchwalenia następujących rezolucji:

1. Zebranie, jako komisja gospodarcza przy udziale małopolskiego ZO SL, uznaje, że SL składające się w 99% ze zawodowych rolników na podstawie swego statutu ma prawo i obowiązek zająć się obroną interesów gospodarczych i zawodowych rolników.
2. Dla wykonania tego zadania i obmyślenia środków zaradczych, zebrani uznają za konieczne utworzenie przy NKW, zarządach okręgowych i powiatowych komisji gospodarczych⁹.

⁷ J. Borkowski, S. Lato, *Protokoły posiedzeń Naczelnego Komitetu Wykonawczego Stronnictwa Ludowego 1936–1939*, „Rocznik Dziejów Ruchu Ludowego” 1965, nr 7, s. 263-265.

⁸ *Komisja gospodarcza SL*, „Piaś”, nr 38, 20 września 1936, s. 2.

⁹ *Komisja Gospodarcza SL. Ważne narady społecznych i gospodarczych działaczy SL w Tarnowie*, „Piaś”, nr 38, 20 września 1936, s. 2.

Do wszystkich zarządów powiatowych SL na terenie Małopolski i Śląska został wysłany 27 października 1936 roku Komunikat Organizacyjny nr 16 o powstaniu Komisji Gospodarczej powołanej przez ZO. Z komunikatu wynika, że Komisja odbyła dotąd dwa posiedzenia – w Tarnowie i Krakowie i podjęła następujące uchwały:

1. Najbliższym zadaniem Komisji Gospodarczej powinno być propagowanie solidarności gospodarczej wśród chłopów, a to przez ograniczenie lub usunięcie nadmiernej konkurencji przy zbywaniu produktów rolnych. Tam, gdzie istnieją spółdzielnie rolniczo-handlowe, pracujące w należyty sposób, Powiatowe Komisje Gospodarcze (PKG) wejdą z nimi w porozumienie, celem przeprowadzenia skupu i sprzedaży produktów rolnych przez te spółdzielnie, gdzie natomiast odpowiednich spółdzielni nie ma, przeprowadzą akcję przez odpowiednio wyrobionych ludzi.
2. Członkowie SL mogą wchodzić do wszystkich organizacji gospodarczych, które mają na celu podniesienie dochodowości gospodarstw rolnych i kulturalny postęp wsi. OKG uważa za takie następujące placówki: a) Spółdzielnie rolniczo-handlowe, b) Spółdzielnie Spożyców, c) Mleczarnie, d) Kółka Rolnicze, e) Kasy Stefczyka, f) Straże ogniowe itp., które to organizacje winny znaleźć się jak najprędzej w rękach ludzi szczerze oddanych wsi, pozostających w szeregach niezależnego ruchu ludowego.
3. W skład PKG może wchodzić 7 do 15 osób na podstawie dobrowolnego zgłoszenia, będących członkami SL, mających u ogółu zaufanie i odpowiednie przygotowanie.
4. OKG, zamierzająca przystąpić do propagandy za budowaniem domów ludowych, wybrała podkomisję złożoną z trzech osób, polecając jej przeprowadzenie wzoru statutu Domu Ludowego.

Z komunikatu wiadomo również, że ZP SL miały do 15 listopada 1936 roku zorganizować na swym terenie PKG, które by od razu zabrały się do pracy wskazanej przez OKG, zaś do 20 listopada Zarządy Powiatowe powinny zawiadomić ZO SL o wyborze i składzie osobowym PKG. Zaaapelowano również, aby komisje zbadały w pierwszym rzędzie, jakie instytucje istnieją w powiecie, co trzeba zrobić, by je uzdrowić i przejąć w swoje ręce; czy są w powiecie ludzie przygotowani do pracy gospodarczej oraz czego powiat najwięcej produkuje i jak należałoby zorganizować zbyt tych produktów¹⁰.

Ksiądz Józef Panaś uważał, że jedyną szansą na poprawę sytuacji na wsi jest tworzenie spółek rolniczych, cegielni, eliminowanie pośrednictwa kupców prywatnych w handlu ziemiopłodami, wspólna sprzedaż mleka, pieczenie chleba poprzez tworzenie spółdzielni itp. Za przykład dawał wieś Lisków, zorganizowaną spółdzielczo przez księdza Wacława Bliźnińskiego. Zwracał uwagę na bierność w odniesieniu do spraw gospodarczych wsi, na brak rozeznania w problematyce ekonomicznej. Uważał, że wielkim błędem SL było opanowanie towarzystw rolniczych przez sanację:

¹⁰ APP, Starostwo Powiatowe w Tarnobrzegu, sygn. 157, Komunikat organizacyjny nr 16, s. 248.

„[...] Trzaskanie drzwiami – było usprawiedliwione w sejmie czy senacie. Ale demonstracyjne opuszczanie stanowisk w instytucjach rolniczych z zaklęciem »róbcie se sami« było błędem, który sanacja skwapliwie wykorzystała jako źródło synekur. Skutek był taki, że robota w terenie leżała – stwierdził w jednym z wystąpień. – Kiedy cała Polska pokryje się siecią Komitetów SL dla spraw gospodarczych, wtedy niejedną rzecz da się przeprowadzić”.

Książd Panaś brał także udział w posiedzeniach GKG SL. Był ekspertem do spraw opłacalności rolnictwa i zagadnień spółdzielczości rolnej. W lutym 1939 roku wygłosił na posiedzeniu Komisji referat pt. *Opłacalność i stabilizacja cen produktów rolnych*¹¹. Działalność gospodarcza ludowców małopolskich była nastawiona przede wszystkim na systematyczne opanowywanie organizacji gospodarczych działających na wsi, głównie kółek rolniczych i spółdzielczości wiejskiej, a dopiero w dalszej kolejności na zakładanie nowych placówek gospodarczych. Stanowiła ona wzorzec dla działalności komisji gospodarczych SL, powstających później na innych terenach¹².

Oto jak przedstawiał się regulamin wojewódzkiej bądź (w tym przypadku) okręgowej komisji gospodarczej:

1. Wojewódzka (okręgowa) komisja gospodarcza jest organem wojewódzkiego (okręgowego) zarządu SL i ma na celu:
 - a. dążyć do usamodzielnienia chłopskiej myśli i działania gospodarczego na terenie odpowiedniego województwa (w tym przypadku województw: krakowskiego, śląskiego lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego);
 - b. uzgadniać inicjatywę i opiniować plany pracy społeczno-gospodarczej powiatowych komisji gospodarczych SL;
 - c. urządzić kursy społeczno-gospodarcze, wycieczki do instytucji gospodarczych, zagród wzorowych itp.;
 - d. uzgadniać z powiatowymi komisjami gospodarczymi wytyczne dla delegatów komórek gospodarczych na zjazdy wojewódzkie i okręgowe oraz do władz instytucji gospodarczych;
 - e. prowadzić kontrolę działalności wydelegowanych działaczy przez ogniwa SL do poszczególnych instytucji gospodarczych;
 - f. wykonywać zalecenia Głównej Komisji Gospodarczej przy NKW i składać jej roczne sprawozdania ze swej działalności i działalności powiatowych komisji gospodarczych;
 - g. organizować nowe instytucje gospodarcze dla dobra wsi.
2. W skład wojewódzkiej (okręgowej) komisji gospodarczej wchodzi: przedstawiciel zarządu wojewódzkiego (okręgowego) oraz po dwóch delegatów od każdej powiatowej komisji gospodarczej oraz członkowie dokooptowani przez wojewódzki (okręgowy) SL spośród działaczy gospodarczych z wojewódzkiej (okręgowej) organizacji gospodarczej. Wojewódzka (okręgowa) komisja gospodarcza

¹¹ A. Kołodziejczyk, *Książd pułkownik Józef Panaś (1887–1940)*, „Rocznik Dziejów Ruchu Ludowego” 1986, nr 26, s. 70-71.

¹² J. Borkowski, *Ludowcy w II Rzeczypospolitej*, cz. 2, Warszawa 1987, s. 374.

- podlega zatwierdzeniu wojewódzkiego (okręgowego) zarządu SL. Kadencja członków wojewódzkiej (okręgowej) komisji gospodarczej jest dwuletnia.
3. Pracą wojewódzkiej (okręgowej) komisji gospodarczej kieruje prezydium, złożone z przewodniczącego oraz wiceprezesa i sekretarza, wybrane na ogólnym zebraniu wojewódzkiej (okręgowej) komisji gospodarczej na 1 rok.
 4. Dla poszczególnych prac mogą być powołane specjalne sekcje lub jednoosobowe referaty.
 5. Wszelkie enuncjacje i korespondencje wojewódzkiej (okręgowej) komisji gospodarczej podpisuje przewodniczący wojewódzkiej (okręgowej) komisji gospodarczej lub wiceprzewodniczący i sekretarz, za zgodą prezesa zarządu wojewódzkiego (okręgowego) SL.
 6. Plenarne posiedzenie wojewódzkiej (okręgowej) komisji gospodarczej zwołuje w miarę potrzeby – jednak nie rzadziej niż co kwartał – przewodniczący wojewódzkiej (okręgowej) komisji gospodarczej lub prezydium wojewódzkiej (okręgowej) komisji gospodarczej¹³.

Podczas Zjazdu Okręgowego SL w Tarnowie 26 czerwca 1937 roku prezesem Komisji Gospodarczej jednomyślnie wybrany został ksiądz Józef Panaś¹⁴.

26 czerwca 1938 roku odbyło się we Lwowie posiedzenie Komisji Gospodarczej na Małopolskę Wschodnią, z udziałem prezesa ZO SL Brunona Gruszki, księdza płk. Józefa Panasia, Ignacego Solarza, dr Stanisława Tabisza oraz ok. 150 najaktywniejszych działaczy ze wszystkich prawie powiatów. Obradami kierował przewodniczący Komisji ks. Panaś. Przedmiotem obrad były: projekt ustawy samorządowej, projekt ustawy o zabezpieczeniu podaży przedmiotów powszechnego użytku, sprawa ubezpieczeń społecznych oraz inne sprawy o znaczeniu lokalnym. Wypracowano następujące wnioski:

1. Projekt ustawy o zabezpieczeniu podaży przedmiotów powszechnego użytku oddaje w bezwzględną dyktaturę produkcję rolniczą w ręce starostów, którzy nie posiadają w swej większości prawniczego wykształcenia, a zupełnie nie posiadają rolniczego doświadczenia ani handlowego i zupełnie nie nadają się do sprawowania wyznaczonej im na mocy powyższej ustawy funkcji;
2. Sprawa rozszerzenia ubezpieczeń społecznych na wsi powinna się opierać o spółdzielnie zdrowia i towarzystwa wzajemnej pomocy hodowców bydła, a nie o bardzo kosztowny, urzędniczy aparat ubezpieczeń społecznych;
3. Zebrani żądają pełnej zmiany wniesionego do sejmu projektu ustawy o wyborze radnych gromadzkich, gminnych i powiatowych w kierunku zapewnienia ludności pełnej swobody wyborów;
4. Zebrani żądają natychmiastowego zaprzestania nacisku władz administracyjnych na spółdzielnie i organizacje rolnicze, gdyż to przyczynia się do ich upadku¹⁵.
5. Podczas Okręgowego Zjazdu Delegatów SL w Rzeszowie 18 września 1938

¹³ J. Borkowski, S. Lato, *Protokoły posiedzeń...*, s. 365-366.

¹⁴ *Zjazd Okręgowy SL w Tarnowie. B. Gruszka wybrany ponownie prezesem*, „Piaś”, nr 27, 4 lipca 1937, s. 3.

¹⁵ *Komisja Gospodarcza SL na Małopolskę Wschodnią obraduje*, „Piaś”, nr 29, 17 lipca 1938, s. 4.

roku ks. Józef Panaś przedstawił cele i zadania Komisji Gospodarczej. Stwierdził m.in.:

„[...] że powołanie do życia takich instytucji zostało podyktowane koniecznością rozwinięcia intensywnej pracy chłopskiej na odcinku gospodarczym i koordynacji tych prac wśród szeregu placówek oddzielnie niejednokrotnie pracujących, a posiadających te same zadania. Zaistniała bowiem konieczność, że równoległe z rozwojem życia politycznego wsi, musi iść rozwój gospodarczy. [...] że obecnie położono główny nacisk na to, żeby ludzie pracujący na odcinku gospodarczym w ruchu ludowym nie byli absolutnie zaangażowani do prac politycznych i na odwrót, gdyż taki stan rzeczy utrudnia tylko rozwój jednemu i drugiemu kierunkowi pracy”¹⁶.

Na tymże Zjeździe doszło również do wyboru OKG dla województw:

- krakowskiego i śląskiego w osobach:
- przewodniczący – Henryk Krzciuk
- zastępcy: Stanisław Nita i Franciszek Syrek
- sekretarz: Jan Witaszek;

oraz lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego w osobach:

- przewodniczący: ksiądz płk Józef Panaś
- zastępcy: Franciszek Cużytek i Józef Moskal
- sekretarz: Edward Machowski¹⁷.

Działalność Powiatowych Komisji Gospodarczych

Stanisław Miłkowski, znany działacz polskiego agraryzmu, uważał, że PKG powinny być podstawową komórką organizacyjną w rozwoju życia gospodarczego wsi. Stwierdzał, że praca gospodarcza w terenie musi być całkowicie samodzielna:

„[...] Na pewno w każdym powiecie – pisał – znajdzie się kilku ludowców o zainteresowaniach gospodarczych, ludzi, którzy nie poprzestają tylko na gadaniu – ale w konkretnej działalności chcących rozwiązywać piekące zagadnienia dzisiejszej wsi”¹⁸.

W dalszym ciągu swoich rozważań pisał o składzie takiej komisji i czym miałyby się ona zajmować. Proponował, aby ZP SL znalazł w swoich szeregach członków,

¹⁶ Archiwum Państwowe w Rzeszowie, zespół: 606 Zbiory, sygn. 83, Komenda Policji Państwowej. Sprawozdania, okólniki, korespondencja 1921, 1926, 1934, 1938, s. 13.

¹⁷ *Zjazd Okręgowy SL w Rzeszowie*, „Piast”, nr 39, 25 września 1938, s. 3.

¹⁸ S. Miłkowski, *Jak zorganizować Komisję Gospodarczą*, „Zielony Sztandar”, nr 15, 5 kwietnia 1936, s. 7.

którzy potrafią taką działalnością się zająć i zorganizować taką komisję. Uważał, że zarząd komisji mógłby się składać z pięciu osób. Co do zakresu działania, to był zdania, że wszystko zależy od warunków miejscowych i inicjatywy jej członków:

„W pierwszym rządzie PKG na progu swojej pracy musi się dokładnie zapoznać ze stanem organizacji powiatu pod względem gospodarczym i zawodowym oraz na podstawie tego uprzytomnić sobie, jakie istnieją potrzeby i braki w tym zakresie. Na podstawie znajomości stanu faktycznego – ułoży plan pracy organizacyjnej, co do możliwości zakładania np. nowych spółdzielni rolniczych czy spożywczych, uzdrowienia już istniejących, które często z różnych względów niedomagają, organizowanie kursów fachowych, samokształcenia gospodarczego drogą czytelnictwa, referatów, dyskusji, wycieczek itp.”¹⁹.

Słusznie uzasadniał, że najważniejszą codzienną troską chłopa są sprawy gospodarcze, sprawy jego bytu. Podkreślał ze stanowczością, aby do tej działalności gospodarczej zabrać się poważnie i planowo.

Późną jesienią 1936 roku zaczęły powstawać pierwsze PKG. Jedną z pierwszych była Komisja wybrana 13 września w powiecie tarnobrzescim. Składała się z 12 członków: dr Leonard Madej, Adam Zieliński, Franciszek Korga, Józef Duma, Wojciech Duma, Władysław Koziół, Wincenty Golik, Franciszek Cebula, Kazimierz Konefał, Władysław Polek, Wojciech Piłat, Józef Niezgoda; prezesem został Franciszek Korga²⁰. Kolejną była PKG wybrana 1 października na Zjeździe Powiatowym SL w Rohatyniu. Zebrani wypowiedzieli się za koniecznością objęcia przez komisję kontrolą handlu trzodą chlewną i bydłem opasowym²¹. Wojewoda lwowski w sprawozdaniu za miesiąc listopad podkreślał działalność SL na odcinku gospodarczym:

„[...] wszczęło w myśl dyrektyw Zarządu Okręgowego w Krakowie [...] organizowanie przy powiatowych zarządach SL komisji gospodarczych, których zadaniem na najbliższą przyszłość jest propagowanie solidarności gospodarczej wśród chłopów drogą ograniczenia lub usunięcia nadmiernej konkurencji przy zbywaniu produktów rolnych. W dalszym etapie prac gospodarczych przewidziane jest opanowanie placówek gospodarczych i spółdzielczych na wsi, za pośrednictwem których mają być realizowane zamierzenia gospodarcze stronnictwa. W związku z tą akcją odbywały się zjazdy powiatowe delegatów SL, na których powoływano komisje gospodarcze i ustalono plan ich działalności”²².

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ APP, zespół: Starostwo Powiatowe w Tarnobrzegu, sygn. 157, Zjazd prezesów Kół SL z powiatu w Tarnobrzegu – sprawozdanie, k. 150.

²¹ *Z Rohatyńskiego*, „Piast”, nr 50, 13 grudnia 1936, s. 4.

²² Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], zespół: Urząd Wojewódzki Lwowski, sygn. 974/23, Sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich stronnictw politycznych za miesiąc listopad 1936 roku, k. 200.

I tak, 6 listopada 1936 roku, podczas Zjazdu Powiatowego delegatów SL powołana została Komisja Gospodarcza w Jarosławiu na czele z Andrzejem Kamińskim²³.

15 listopada na Zjeździe Powiatowym doszło do wyboru PKG w powiecie niżańskim. Głównym celem Komisji było propagowanie spółdzielczości i zakładanie spółdzielni na wsi. W jej skład wybrani zostali: Tomasz Sagan, Adam Draj, Antoni Chojnacki, Stanisław Rodzeń, Andrzej Rzepiela, Franciszek Nawrocki, Jakub Orszak, Michał Wasyl, Jan Kotuła, Józef Jaskod, Szczepan Bednarz, Franciszek Niedbała, Józef Haciağ, Franciszek Łach i Walenty Kida²⁴. W tym samym dniu wybrana została PKG w powiecie jasielskim, składająca się z 15 członków pod przewodnictwem Stanisława Wójcika z Lisowa²⁵. Cztery dni później powstała PKG na powiat bocheński w składzie: Bartłomiej Twaróg, Henryk Bochenek, Władysław Matyjasek, Franciszek Konieczny, Paweł Kostucha, Szczepan Klęsk, Antoni Stopa, Michał Tuleja i niejaki Wilkosz²⁶.

Regulamin PKG przedstawiał się następująco:

1. PKG prowadzi pracę gospodarczą na terenie powiatu; w myśl postanowień programu i uchwał władz SL robi to przez:
 - a. gruntowne zapoznanie się z potrzebami i interesami chłopów-ludowców i sympatyków SL oraz stanem i działalnością istniejących w powiecie organizacji gospodarczych i samorządu;
 - b. opracowanie na tej podstawie planu akcji gospodarczej, uwzględniającego m.in. tworzenie nowych placówek gospodarczych, jak również wchodzenie ludowców do istniejących placówek i ich nastawienie na niezależną, konsekwentną obronę interesów chłopów – drobnych rolników;
 - c. systematyczną i planową pracę propagandową i wychowawczą przez poruszanie spraw gospodarczych na ogólnych zebraniach oraz urządzenie specjalnych kursów, konferencji itp.
2. W skład PKG wchodzi: przedstawiciele Zarządu SL oraz po dwóch delegatów od każdej Gminnej Komisji Gospodarczej (GmKG).
3. Zebranie odbywa się przynajmniej raz na kwartał.
4. Pracami komisji kieruje prezydium wybrane na dwa lata w składzie: przewodniczący, zastępca, sekretarz oraz dwóch członków. Prezydium komisji powiatowej zatwierdza zarząd powiatowy SL.
5. Przewodniczący komisji przynajmniej raz w miesiącu informuje prezesa zarządu powiatowego SL o prowadzonych pracach.
6. Komisja gospodarcza jest za swą działalność odpowiedzialna przed zarządem powiatowym SL²⁷.

²³ *Ibidem*, k. 201.

²⁴ D. Półciwarteł, *Powstanie i rozwój Stronnictwa Ludowego w powiecie niżańskim w latach 1931–1939*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” 2016, nr 32, s. 17.

²⁵ *Z jasielskiego*, „Piaś”, nr 50, 13 grudnia 1936, nr 50, s. 8.

²⁶ *Nadzwyczajny Zjazd SL w Bochni*, „Piaś”, nr 50, 13 grudnia 1936, s. 4.

²⁷ J. Borkowski, *S. Lato, Protokoły posiedzeń...*, s. 366.

W listopadzie 1936 roku powstały kolejne PKG w województwie lwowskim, a mianowicie: w powiecie łańcuckim, przeworskim, tarnobrzeskim i krośnieńskim²⁸. Powstawały również komisje gospodarcze na terenie województwa tarnopolskiego – 9 grudnia powstała komisja przy ZP SL w Zborowie²⁹. W grudniu PKG w powiecie przeworskim odbyła dwa zebrania³⁰. Na jednym z nich, 16 grudnia dokonano wyboru zarządu – przewodniczącym został Władysław Kojder, zastępcą Józef Pawłowski, a sekretarzem Józef Pietrzak. W skład Komisji wchodziło 20 członków, a cele, jakie sobie postawiła, to: działalność w sprawach gospodarczych, spółdzielczych, branie udziału w zjazdach gospodarczych oraz urządzanie kursów społeczno-gospodarczych³¹.

Praca PKG w Przeworsku wyglądała dość typowo: 13 stycznia 1937 roku odbyło się posiedzenie. Władysław Kojder jako przewodniczący otworzył dyskusję, w której głos zabrało kilku członków Komisji. Jan Golonka z Pantalowic żalił się, że Urząd Skarbowy w Przeworsku dotąd nie odpisał podatku mieszkańcom wioski, którzy w 1935 roku zostali dotkliwie doświadczeni klęską gradobicia w 100%, zaś w 1936 roku – w 50%. Golonka przedstawił również wnioski o umorzenie długów zaciągniętych w latach 1927–1937 oraz zrównania cen wyrobów przemysłowych z produktami rolnymi. Gospodarz Czarny z Gniewczyny mówił o spółdzielni mleczarskiej. Pelc z Markowej poruszył temat kółek rolniczych i spółdzielni spożywców, natomiast ludowiec Turek z Rozborza mówił o utworzeniu hurtowni dla spółdzielni. Działacz Kędziora żalił się na energiczne ściąganie długów przez rolników dotkniętych klęską gradobicia i powodzi. Kolejny działacz, Śliwa ze Studziana, poruszył temat służby folwarcznej, a Szpytek z Białoboków wypowiedział się na temat zbudowania cegielni spółdzielczej³².

Na posiedzeniu NKW SL 10 listopada 1938 roku powzięto uchwałę o potrzebie wzmocnienia pracy gospodarczej na wsi przez komisje gospodarcze SL celem opanowania placówek gospodarczych w terenie³³.

11 grudnia 1938 roku, podczas Walnego Zjazdu Powiatowego SL w Jarosławiu, prezesem Powiatowej Komisji Gospodarczej wybrany został kpt. Jan Schram³⁴, natomiast 15 grudnia, na wspólnym posiedzeniu ZP SL i Komisji Gospodarczej w redakcji „Piasta” w Krakowie, Komisja wybrała na przewodniczącego Jana Gajocha. Podjęła również szereg uchwał w sprawach gospodarczych w powiecie. Przygotowywanych było kilka placówek do założenia spółdzielni i innych instytucji gospodarczych³⁵.

Prezydium OKG SL w Krakowie podjęło 2 grudnia 1936 roku następujące uchwały:

²⁸ AAN, Urząd Wojewódzki Lwowski, sygn. 974/23, Sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich stronnictw politycznych za miesiąc listopad 1936, k. 201.

²⁹ *Z powiatu Zborów*, „Piast”, nr 51, 20 grudnia 1936, s. 1.

³⁰ AAN, Urząd Wojewódzki Lwowski, sygn. 974/23, Sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich stronnictw politycznych za miesiąc grudzień 1936, k. 222.

³¹ *Posiedzenie Komisji Gospodarczej SL*, „Piast”, nr 3, 17 stycznia 1937, s. 3.

³² *Zjazd gospodarczy w Przeworsku*, „Piast”, nr 4, 24 stycznia 1937, s. 5.

³³ H. Trocka, *Stronnictwo Ludowe...*, s. 105.

³⁴ Zob. „Piast”, nr 3, 17 stycznia 1937, s. 3.

³⁵ *Posiedzenie ZP i Komisji Gospodarczej*, „Piast”, nr 1, 1 grudnia 1937, s. 8.

1. PKG powinny wyznaczyć na każde miasto w powiecie pełnomocnika (mieszka-jącego w danym mieście lub w jego pobliżu). Pełnomocnik, zaopatrzony w upoważnienie PKG, powinien postarać się, by komisja targowa wystawiła tablice na targowicy i w miejscach dojazdowych. Pełnomocnik PKG uwidaczniać będzie na tablicach ostatnie ceny giełdowe orientacyjne dla produktów rolnych roślinnych, ich przetworów oraz żywca.
2. PKG zwraca się do magistratów, ewentualnie do starostów z przedłożeniem, by na targowiskach urządzono rampy dla wyładowywania z wozów inwentarza żywego, dostawionego na targowicę.
3. Te zarządy powiatowe, które dotychczas nie nadesłały składu [Komisji Gminnej – przyp. D.P.] zechcą to uczynić w najkrótszym czasie³⁶.

Na pierwszym zjeździe PKG działającej przy ZP SL w powiecie łąncuckim, której przewodniczącym był Jan Sobek, zostały określone następujące cele: „[...]”

1. W zakresie uprawy roli w okolicach powiatu, gdzie okazuje się potrzeba, należy zmienić system roli zagonowej na płaską, jako korzystniejszy i racjonalniejszy. Orkę zagonową winno się stosować jedynie w miejscach mokrych lub podmokłych.
2. Dążyć należy do zastosowania drenowania pól i mokradeł, tam wszędzie, gdzie to się okaże możliwym, nie sprawiającym zbyt wielkich trudności.
3. W dziedzinie budownictwa miejskiego pożądaną jest rzeczą wprowadzenie w szerszym zakresie niż dotychczas materiałów ogniotrwałych i nie ulegającym tak łatwo zniszczeniu, jak materiał drzewny. Cegielnie, których po wsiach naszych jest jeszcze ilość niewystarczająca, należy tworzyć i popierać.
4. Zwyczaj krycia budynków słomą winien być stanowczo skasowany, nie tylko na nowych budynkach, lecz i starsze. Wytwórnice dachówki cementowej, tworzone spółdzielnie mogą tę sprawę przyspieszyć i zrealizować, do czego winniśmy zdążyć z całą siłą dobra naszych wsi.
5. Duże zaniebanie spotyka się jeszcze u nas w utrzymaniu nawozu stajennego z wielką stratą dla rolnictwa, co powoduje ubożenie ludności. Racjonalne załatwienie tej sprawy w powiecie jest pilną potrzebą naszego drobnego rolnictwa włościańskiego.
6. Na polu spółdzielczości wyteżyć należy nasze starania, aby handel cały przejął systematycznie w polski stan posiadania, a jest to, jeżeli chodzi o zakładanie sklepów, sprawa nie trudna do wykonania, lecz potrzeba zrozumienia i poparcia ze strony ogółu, nad czym trzeba we wsiach intensywnie pracować, aby do celu doprowadzić.
7. Handel zbożem i produktami rolnymi, winien być przez rolników zorganizowany i prowadzony z korzyścią dla rolnictwa, a nie jak do tej pory, dla pośredników, którzy na nim robią interesy ze stratą dla rolników. Staraniem naszym być musi, aby wojsko popierało rolników, a nie pośredników przy dostawach zboża z pierwszej ręki.

³⁶ *Komunikat Okręgowej Komisji Gospodarczej, „Piast”, nr 51, 20 grudnia 1936, s. 11.*

8. Handel bydłem i cielętami ująć w polskie ręce, to sprawa jedna z pierwszorzędnych i zorganizowaniem jej powinny zająć się organizacje rolnicze, o co musimy się głośno dopominać.
9. W okolicach posiadających sady czynić wszystkie możliwe zabiegi nad tym, aby handel owocami odpowiednio postawić na takim stopniu, na jakim się okaże za właściwy i celowy, bądź przez tworzenie spółdzielni, bądź indywidualnie mając na względzie dobro ogólne w pierwszym rzędzie.
10. W okolicach lesistych mogą być pożytecznymi spółdzielnie dla handlu drzewem i tam, gdzie one mogą mieć rację bytu, powinny być tworzone przez chłopów dla ujęcia i uregulowania tego handlu w chłopskie ręce.
11. Mleczarstwo spółdzielcze dobrze prowadzone jest sprawą nie zasługującą na lekceważenie i dlatego też w tych miejscowościach, gdzie istnieją ku temu odpowiednie warunki, powinno być zadaniem komisji gospodarczej tworzenie spółdzielni mleczarskich, albowiem jest rzeczą udowodnioną, że tym sposobem wyższe można uzyskać ceny za nabiał, aniżeli w domach przez gospodynie wyrabiany. Dowody na to znajdują się już w powiecie.
12. Kupcy wiejscy, mający odpowiednią praktykę kupiecką i środki finansowe, celem spolszczenia naszych miast, winni przesiedlać się tamże, rozbudowując tym samym stan polskiego kupiectwa w miastach, gdzie jak wiadomo, obecnie znajduje się w rękach obcokrajowców. Obowiązkiem zaś społeczeństwa być powinno kupców polskich popierać jak najusilniej, aby zażydzone miasta uczynić polskimi.
13. Wszyscy ludowcy powinni należeć do organizacji rolniczych i spółdzielczych, aby obejmować całokształt życia zbiorowego.
14. Należy zauważyć, że wynikiem dotychczasowym nakreślonych powyżej zadań jest założenie powiatowej spółdzielni drzewnej mającej na celu unormowanie handlu drzewnego³⁷.

Działalność Gminnych Komisji Gospodarczych

Powstawały również komisje gospodarcze SL na szczeblu gminnym. Taka komisja została wybrana 27 grudnia 1936 roku w gromadzie Krawce w powiecie tarnobrzeskim. Weszli do niej: Duma, Jodłowski, Maryjan, Kędzia i Sączawa³⁸.

Jednym z ważnych problemów gospodarki wiejskiej była bezmyślna wycinka drzew w lasach i sprzedaż za granicę, a zarazem trudności z zakupem drewna przez chłopów. Ksiądz Józef Panaś, jako prezes OKG, temat ten poruszył na łamach „Piasta”:

„[...] Dzwonię na alarm [...]. Zupełnie to samo zjawisko pogorszenia stosunków klimatycznych na skutek bezmyślnego czy złośliwego niszczenia lasów nastąpiło i u nas. Najwyższy czas, aby chłopci, jako jednolita masa, zajęli się tą sprawą i nie pozwolili dalej niszczyć naszych lasów, wysprzedawanych gwałtownie i wywożonych za granicę. Dlatego też w imieniu Komisji Gospodarczej SL

³⁷ *Zadania komisji gospodarczej w powiecie łąncuckim*, „Piast”, nr 33, 15 sierpnia 1937, s. 6.

³⁸ *Głosy Wsi. Z Tarnobrzeskiego*, „Zielony Sztandar”, nr 5, 27 stycznia 1937, s. 8.

wzywam wszystkie komisje gospodarcze, aby już w najbliższym tygodniu zajęły się tą sprawą i obmyśliły środki w tym celu, aby:

1. Ochronić lasy powiatu przed rabunkową gospodarką;
2. Zapewnić dla powiatu potrzebny zapas budulca i opału po sprawiedliwych cenach, które należy ustalić;
3. Należy również ustalić, w razie zgody na wywóz drzewa za granicę powiatu, ceny za robocizną i przewóz furmanką. Solidarność chłopska musi odnieść zwycięstwo³⁹.

Na skutki apelu nie trzeba było długo czekać. Obywatele gromady Nagoszyn w powiecie ropczyckim, na nadzwyczajnym zebraniu 16 lutego 1937 roku, jednogłośnie proklamowali strajk robotników leśnych, pracujących przy ścinaniu i obrabianiu drzewa przeznaczonego w olbrzymiej ilości do wywozu za granicę, głównie do Niemiec. Właścicielem była spółka żydowska Friedmanów, będąca w posiadaniu wielkich obszarów leśnych w Nagoszynie i w sąsiedniej Wólce Podolskiej powiatu mieleckiego. Od 17 lutego praca w lesie całkowicie ustała – za przyczyną wielkiej solidarności chłopów i robotników gromad: Nagoszyn, Podole, Wólka Podolska, Wylów i Łączki Brzeskie. Równocześnie komitet składający się z pięciu osób wysłał do wojewody krakowskiego, drogą urzędową przez starostwo ropczyckie, pismo z kilkuset podpisami miejscowych obywateli, prosząc o zakaz wywozu tegoż drewna poza granice Polski i poza obręb gmin powiatu ropczyckiego i mieleckiego, które są skazane na zaopatrywanie się w drewno opałowe i budulcowe głównie w tych lasach. Zaznaczono, że strajk ten będzie prowadzony tak długo, aż zostanie uszanowana wola i dobro wyzyskiwanej ludności miejscowej. Strajkiem kierowała Komisja Gospodarcza przy Kole SL w Nagoszynie – Franciszek Róg, Andrzej Kołodziej i Władysław Dygoń⁴⁰. Ostatecznie strajk zakończył się zwycięstwem. Ksiądz Panaś ogłosił zakończenie strajku jako wielki sukces Komisji Gospodarczej:

„[...] Przykład ten daje nam gwarancję, że w razie zdecydowanej walki o zrównanie cen rolniczych z cenami przemysłowymi, SL, względnie jego komisje gospodarcze potrafią również w stu procentach osiągnąć swoje cele nie tylko gospodarcze, ale i polityczne⁴¹.”

Komisje gminne również posiadały swój regulamin:

1. Terenem działania gminnej komisji gospodarczej są wszystkie wsie należące do gminy.
2. Do zakresu jej pracy należy: zajęcie się wszystkimi sprawami gospodarczymi, obchodzącymi chłopów na tym terenie.
3. W tym celu komisja inicjuje i przeprowadza organizację potrzebnych placówek gospodarczych, spółdzielni spożywców, Kas Stefczyka, mleczarni itp.

³⁹ *Chłopi ratujcie lasy i kraj przed zniszczeniem*, „Piaś”, nr 7, 14 lutego 1937, s. 3.

⁴⁰ *Solidarny strajk robotników leśnych*, „Piaś”, nr 10, 7 marca 1937, s. 4.

⁴¹ *Nasze główne zadania i cele na czas najbliższy*, „Piaś”, nr 20, 16 maja 1937, s. 3.

4. Jeśli organizacje te już istnieją – komisja dąży do ich większego ożywienia i rozwoju, uzgadniania między nimi pracy i nastawienia ich na zdecydowaną obronę i należytą obsługę interesów drobnych rolników.
5. Gminna komisja gospodarcza ustala kandydatów i przeprowadza odpowiednią akcję, by władzę w organizacjach gospodarczych sprawowali niezależni chłopów-ludowcy lub ich sympatycy.
6. Do czasu zorganizowania odpowiedniej spółdzielni dla zaspokojenia doraźnych miejscowych potrzeb, których nie obejmują istniejące organizacje gospodarcze – komisja organizuje wspólne zakupy potrzebnych – i sprzedaży zbywanych przez chłopów artykułów.
7. W sprawach gospodarki i budżetu gromady i gminy – komisja ustala odpowiednie stanowisko i stara się, by zostało przeprowadzone przez radnych chłopów-ludowców.
8. Komisja prowadzi pracę samokształceniowo-wychowawczą przez organizowanie zebrań, kursów i przez propagandę czytelnictwa ludowej prasy gospodarczej.
9. W skład komisji wchodzi: po dwóch przedstawicieli gromadzkich kół SL po zatwierdzeniu ich przez PKG.
10. Pracami kieruje prezydium złożone z przewodniczącego, jego zastępcy, sekretarza i dwóch członków.
11. Za całość pracy gminna komisja gospodarcza odpowiedzialna jest przed zarządem powiatowym SL⁴².

Rola komisji gospodarczych w przejmowaniu spółdzielczości w latach 1937–1939

Komisje gospodarcze stały się dobrą „szkołą” w zdobywaniu doświadczenia na niwie spółdzielczości. Poszczególne członkowie komisji wchodziłi do zarządów i rad nadzorczych spółdzielni, byli wybierani jako delegaci na okręgowe i ogólnopolskie zjazdy związków spółdzielni różnych typów, przyczyniając się do umocnienia pozycji reprezentantów wsi i ruchu ludowego w organizacjach opanowanych wcześniej przez reprezentantów ziemiaństwa, działaczy endecji czy wreszcie sanacji⁴³.

Także w powiecie sokalskim ruch spółdzielczy prowadzony przez ludowców zaczął odnosić sukcesy. W grudniu 1936 roku zostały otwarte dwa sklepy, natomiast w Ostrowie trwały przygotowania do otwarcia większej hurtowni⁴⁴.

Wiosną 1937 roku, w wyniku wyborów do Okręgowego Towarzystwa Rolniczego w Rudkach, prezesem został wybrany Antoni Pasiński, prezes ZP SL w powiecie rudeckim⁴⁵.

⁴² J. Borkowski, S. Lato, *Protokoły posiedzeń...*, s. 366-367.

⁴³ Z. Chyra-Rolicz, *Ruch ludowy wobec spółdzielczości przed 1939 rokiem* [w:] *Dzieje i przyszłość polskiego ruchu ludowego*, t. 1: *Od zaborów do okupacji (1895–1945)*, red. A. Kołodziejczyk, W. Paruch, Warszawa 2002, s. 234.

⁴⁴ *Życie polityczne i gospodarcze w powiecie Sokal*, „Piast”, nr 10, 7 marca 1937, s. 4.

⁴⁵ *Wiadomości z powiatu Rudki*. P. Pasicki prezesem Okręgowego Tow. Rolniczego, „Piast”, nr 25, 20 czerwca 1937, s. 2.

Kolejnym sukcesem ludowców na polu gospodarczym było przejęcie zarządu Okręgowego Towarzystwa Rolniczego w Zborowie. Podczas Walnego Zgromadzenia członków i delegatów 11 lipca 1937 roku prezesem został wybrany Stanisław Sapyta, chłop, prezes ZP SL⁴⁶. Również w Podhajcach w województwie tarnopolskim ludowcy wygrali 15 lipca ogromną większością głosów⁴⁷.

W 1939 roku kolejne organizacje gospodarcze przechodziły w ręce ludowców. 9 stycznia, podczas wyborów do Okręgowego Towarzystwa Rolniczego na powiat brzozowski, ludowcy odnieśli zdecydowane zwycięstwo. Podobnie się stało podczas posiedzenia Rady lwowskiego Towarzystwa Rolniczego, obejmującego teren trzech województw południowo-wschodnich, gdzie na 15 członków ludowcy uzyskali 8 miejsc (m.in.: Brunon Gruszka, Jan Tepper, ks. Józef Panaś, Władysław Zaręba i Józef Moskal), oraz posiedzenia Rady Głównej Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego, będącego reprezentacją naczelną organizacji kółek rolniczych. Na 12 członków ZG MTR ludowcy uzyskali 8 miejsc⁴⁸.

Zakończenie

Za pośrednictwem powiatowych i gminnych komisji gospodarczych Stronnictwo Ludowe rozpoczęło przede wszystkim walkę o zdobycie dla siebie pozycji w spółdzielczości rolniczej. Lata 1936–1939 to okres przechodzenia do ofensywy nie tylko na polu politycznym, ale i gospodarczym. Komisje gospodarcze odegrały bardzo dużą rolę w aktywności chłopów na tym polu.

Bibliografia

Archiwum Akt Nowych

Zespół: Urząd Wojewódzki Lwowski.

Archiwum Państwowe w Rzeszowie

Zespół: 606 Zbiory.

Archiwum Państwowe w Przemyśle

Zespół: Starostwo Powiatowe w Tarnobrzegu.

⁴⁶ *Okręgowe Towarzystwo Rolnicze w Zborowie w rękach ludowców*, „Piast”, nr 30, 25 lipca 1937, s. 5.

⁴⁷ *Powiat Podhajce. Okręgowe Towarzystwo Rolnicze w rękach ludowców*, „Piast”, nr 31, 1 sierpnia 1937, s. 4.

⁴⁸ *Władze naczelné małopolskich organizacji rolniczych w rękach ludowców*, „Piast”, nr 4, 22 stycznia 1939, s. 3.

Prasa

„Piaś” 1936–1939.

„Zielony Sztandar” 1936–1939.

Opracowania

Borkowski J., *Ludowcy w II Rzeczypospolitej*, cz. 2, Warszawa 1987.

Borkowski J., Lato S., *Protokoły posiedzeń Naczelnego Komitetu Wykonawczego Stronnictwa Ludowego 1936–1939*, „Rocznik Dziejów Ruchu Ludowego” 1965, nr 7.

Chyra-Rolicz Z., *Ruch ludowy wobec spółdzielczości przed 1939 rokiem* [w:] *Dzieje i przyszłość polskiego ruchu ludowego*, t. 1: *Od zaborów do okupacji (1895–1945)*, red. A. Kołodziejczyk, W. Paruch, Warszawa 2002.

Kołodziejczyk A., *Ksiądz pułkownik Józef Panaś (1887–1940)*, „Rocznik Dziejów Ruchu Ludowego” 1986, nr 26.

Kołodziejczyk A., *Myśl państwowa i obywatelska księdza pułkownika Józefa Panasia*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” 2004, nr 20.

Kołodziejczyk A., *Projekty gospodarcze księdza pułkownika Józefa Panasia* [w:] *idem, Na drogach ruchu ludowego. Rozprawy i studia*, Warszawa 1999.

Miłkowski S., *Jak zorganizować Komisję Gospodarczą*, „Zielony Sztandar”, nr 15, 5 kwietnia 1936.

Półciwiartek D., *Powstanie i rozwój Stronnictwa Ludowego w powiecie nizańskim w latach 1931–1939*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” 2016, nr 32.

Trocka H., *Stronnictwo Ludowe wobec spółdzielczości w latach 1931–1939*, „Więś Współczesna” 1969, R. XIII, nr 3.

Abstract

The Activities of Economic Committees under the District Board of the People's Party

The People's Party is known for its political activities, but it was also active in the sphere of the economy. As the biggest political opposition active in the Polish countryside, it slowly took over economic organizations from Sanation in the second half of the 1930s, mainly a variety of associations such as: farming and trading, consumers, milkmen, farmer societies, Kasa Stefczyka bank, and firefighters.

In 1935, Congress of the People's Party created an Economic Committee. A year later priest Jozef Panas became the chairman of the District Economic Committee under the District Board of the People's Party. First County Economic Committees were founded in the fall. They worked as outlined in the statute. There were also Municipal Economic Committees. As a result of these committees, the People's Party started taking over economic organizations from the Sanation and the National Democracy parties in 1937-1939.

Keywords:

the People's Party, District Economic Committee, County Economic Committee, Municipal Economic Committee, priest Jozef Panas, Lviv province